PRACE NAUKOWE
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
RESEARCH PAPERS
of Wrocław University of Economics

259

Wyzwania współczesnej polityki turystycznej
Problemy polityki turystycznej

Redaktor naukowy
Andrzej Rapacz

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Wiesław Alejziak, Małgorzata Bednarczyk, Stefan Bosiacki, Ewa Dziedzic, Irena Jędrzejczyk, Magdalena Kachniewska, Włodzimierz Kurek, Barbara Marciszewska, Beata Mayer, Agnieszka Niezgoda, Aleksander Panasiuk, Józef Sala, Jan Sikora, Teresa Żabińska, Aleksander Szwichtenberg, Hanna Zawistowska

Redakcja wydawnicza: Agnieszka Flasińska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Łopusiewicz, Joanna Świrska-Korłub

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiejkolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-222-2

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp 9

Część 1. Możliwości i kierunki rozwoju turystyki społecznej w Polsce

Rajmund Tomik, Andrzej Hadzik, Jarosław Cholewa: Turystyka aktywna w materiałach promocyjnych województw w Polsce 15
Katarzyna Górnik, Lila Pławińska, Kamila Gryglewicz: Możliwości i uwarunkowania uprawiania turystyki rodzin z dzieckiem niepełnosprawnym .. 24
Andrzej Tucki, Ewa Skowronek: Analiza popytu na turystykę społeczną w Polsce na przykładzie projektu Europe Senior Tourism realizowanego w lubelskim biurze podróży 35
Jadwiga Berbeka: Udział w ruchu turystycznym a spójność społeczna w Polsce – wybrane zagadnienia 43
Sylwia Graja-Zwolińska, Aleksandra Spychała: Aktywność turystyczna wielkopolskich seniorów 54
Adrian Przemysław Lubowiecki-Vikuk: Aktywność turystyczna singli 50+ w świetle cywilizacyjnych megatrendów 64
Maja Jedlińska: Wybrane aspekty turystyki osób niepełnosprawnych w powiecie jeleniogórskim 75
Magdalena Sidorczuk, Monika Krzeczyńska, Michalina Ścibisz: Rozwój geoturystyki w Polsce oraz możliwości jej adaptacji do turystyki społecznej 85
Elżbieta Grzelak-Kostulska, Beata Hołowiecka: Turystyka osób starszych w Polsce – uwarunkowania społeczno-demograficzne 95
Hanna Zawistowska: Możliwości i kierunki rozwoju turystyki społecznej w Polsce 109
Piotr Gryszel: Wybrane aspekty rozwoju turystyki społecznej w Republice Czeskiej 123
Piotr Zawadzki: Przygotowanie gospodarstw agroturystycznych do obsługi osób niepełnosprawnych na przykładzie wybranych obiektów w powiecie jeleniogórskim 133
Daria Elżbieta Jaremen: Turystyka społeczna – studium przypadku Wielkiej Brytanii 142
Marlena Prochorowicz: Turystyka społeczna jako forma aktywności osób niepełnosprawnych 157
Andrzej Stasiak, Bogdan Włodarczyk: Turystyka społeczna – istota, determinanty, możliwości i kierunki rozwoju 167

Piotr Gryszel, Daria Jaremen, Andrzej Rapacz: Turystyka społeczna – aktywność turystyczna wybranych grup docelowych w świetle badań ankietowych 178

Część 2. Obszar niepewności w turystyce a polityka turystyczna

Elżbieta Szymańska: Polityka turystyczna a innowacyjność przedsiębiorstw turystycznych 193
Magdalena Kachniewska: Współpraca hoteli z władzami lokalnymi jako czynnik redukcji ryzyka specyficznego 203
Ewa Dziedzic: Pozycja konkurencyjna Polski na rynku turystycznym w obliczu sytuacji kryzysowych 213
Małgorzata Januszewska, Elżbieta Nawrocka: Funkcjonowanie przedsiębiorstw turystycznych w warunkach niepewności i ryzyka 224
Joanna Śniadek, Alina Zajadacz: Ocena realizacji strategii rozwoju turystyki w regionie leszczyńskim 237
Halina Kiryluk: Zrównoważony rozwój turystyki wyzwaniem współczesnej polityki turystycznej 247
Agnieszka Niezgoda: Uwarunkowania wdrażania koncepcji rozwoju zrównoważonego na obszarach recepcji turystycznej 264
Adam Edward Szczepanowski: Czynniki rozwoju turystyki w regionie Polski Wschodniej 274
Aleksander Panasiuk: Polityka turystyczna w oddziaływaniu na branżę turystyczną 285
Paweł Stelmach: Redukcja niepewności w polityce turystycznej 296
Tomasz Studzieniecki: Polityka turystyczna państwa w aspekcie priorytetów strategicznych Unii Europejskiej 307
Barbara Marciszewska: Obszary niepewności, polityka turystyczna i zrównoważony rozwój turystyki 316
Bogusław Stankiewicz, Mateusz Korkuć: Czynniki niepewności w turystyce i ich wpływ na wyniki ekonomiczne przedsiebiorstwa uzdrowiskowego Skarbu Państwa 326

Summaries

Rajmund Tomik, Andrzej Hadzik, Jarosław Cholewa: Active sport tourism in Polish voivodeships' promotion materials 23
Katarzyna Górnik, Lila Pławińska, Kamila Gryglewicz: Possibilities and conditions of tourism in families with a disabled child 34

Andrzej Tucki, Ewa Skowronek: Analysis of social tourism market in Poland on the example of Europe Senior Tourism programme carried out in Lublin travel agency 42
Jadwiga Berbeka: Tourism participation and social cohesion in Poland – selected aspects 53
Sylwia Graja-Zwolińska, Aleksandra Spychała: Tourism activity of older people from Wielkopolska region..... 63
Adrian Przemysław Lubowiecki-Vikuk: Tourist activity of singles 50+ on the basis of civilizational megatrends..... 74
Maja Jedlińska: Selected aspects of the tourism of the disabled in Jelenia Góra district 84
Magdalena Sidorczuk, Monika Krzeczyńska, Michalina Ścibisz: Geotourism development in Poland and possibilities for its adaptation to social tourism 94
Elżbieta Grzelak-Kostulska, Beata Hołowiecka: Senior tourism in Poland – socio-demographic conditions..... 108
Hanna Zawistowska: Possibilities and directions of development of social tourism in Poland..... 122
Piotr Gryszel: Selected aspects of social tourism development in the Czech Republic..... 132
Piotr Zawadzki: Preparing agritourism farms for the disabled tourists based on the example of selected objects in Jelenia Góra district 141
Daria Elżbieta Jaremen: Social tourism – case study of Great Britain..... 156
Marlena Prochorowicz: Social tourism as the form of activity of disabled persons 166
Andrzej Stasiak, Bogdan Włodarczyk: Social tourism – its essence, determining factors, perspectives and directions in development 177
Piotr Gryszel, Daria Jaremen, Andrzej Rapacz: Social tourism – tourist activity of selected target groups reflected in surveys 189
Elżbieta Szymańska: Tourism policy and innovativeness of tourism enterprises 202
Magdalena Kachniewska: Cooperation of hotels with local authorities as the determinant of unsystemic risk reduction..... 212
Ewa Dziedzic: Competitive position of Poland in tourism market against challenges of crisis situations 223
Małgorzata Januszewska, Elżbieta Nawrocka: Tourism enterprises' functioning in the conditions of risk and uncertainty 236
Joanna Śniadek, Alina Zajadacz: Assessment of the implementation of tourism development strategy in Leszno Region..... 246
Halina Kiryluk: Sustainable tourism development as a challenge for the modern tourism policy..... 263

Agnieszka Niezgoda: Determinants of implementing sustainable development in tourism destination 273
Adam Edward Szczepanowski: Factors of development of tourism in the region of Eastern Poland..... 284
Aleksander Panasiuk: The influence of tourism policy on tourist sector activity 295
Paweł Stelmach: Uncertainty reduction in tourism policy 306
Tomasz Studzieniecki: State tourism policy in the context of the strategic priorities of the European Union 315
Barbara Marciszewska: Uncertainty areas, tourism policy and sustainable tourism development 325
Bogusław Stankiewicz, Mateusz Korkuć: Factors of uncertainty in tourism and their impact on the economic performance in public sector spa companies 334

PRACE NAUKOWE UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO WE WROCŁAWIU
RESEARCH PAPERS OF WROCŁAW UNIVERSITY OF ECONOMICS nr 259 • 2012

Wyzwania współczesnej polityki turystycznej
Problemy polityki turystycznej

ISSN 1899-3192

Maja Jedlińska
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

WYBRANE ASPEKTY TURYSTYKI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W POWIECIE JELENIOGÓRSKIM

Streszczenie: Udział w turystyce spełnia ważną funkcję humanistyczną, umożliwiając jednostce rozwój wertykalny i horyzontalny. Takie ujęcie odnosi się szczególnie do turystyki osób niepełnosprawnych. Wprawdzie badania pokazują, że wiele instytucji i programów w Polsce służy aktywizacji tej grupy obywateli, jednak w porównaniu do krajów zachodniej Europy wciąż dostrzegamy wykluczenia. Podobne zjawiska stwierdzamy na terenie powiatu jeleniogórskiego, gdzie realizowane są działania na rzecz udostępniania obiektów i atrakcji turystycznych osobom niepełnosprawnym, ale badania prowadzone w tej grupie wskazują na niezadowalający poziom wykorzystania funkcji turystyki i natrafianie na bariery, głównie ekonomiczne, ale również architektoniczne i – co stanowi poważny problem – psychologiczne, mentalne.

Słowa kluczowe: turystyka, niepełnosprawni, funkcje, bariery.

1. Wstęp

Kultura, rozumiana jako dorobek społeczeństwa, często utożsamiana z pojęciem cywilizacji, to także stosunek do istot słabszych, pokrzywdzonych przez los, wymagających pomocy. Jednym z mierników poziomu kultury danego narodu jest sposób traktowania osób niepełnosprawnych. Składają się na to system instytucjonalno-finansowy, ale także zachowania obywateli, wsparcie, życzliwość. Turystyka uprawiana przez osoby niepełnosprawne spełnia funkcje rehabilitacyjne, rekreacyjne, edukacyjne i integracyjne. Może stanowić źródła zdrowia i radości.

Celem artykułu jest charakterystyka i ocena działań służących eliminowaniu barier ekonomiczno-architektonicznych dostępu do obiektów i atrakcji turystycznych osób niepełnosprawnych na terenie powiatu jeleniogórskiego, mającego bogate tradycje turystyczne oraz próba określenia poziomu udziału w ruchu turystycznym tej grupy mieszkającej na terenie badanego powiatu. Wydaje się jednak, że nikt, kto nie postrzegał otoczenia z perspektywy wózka inwalidzkiego albo nie mógł odbierać bodźców wzrokowych lub dźwiękowych, nie jest w stanie w pełni przedstawić złożoność problemów, jakie napotykają osoby niepełnosprawne we współczesnej rzeczywistości.

2. Problematyka niepełnosprawności

Za osobę niepełnosprawną należy uznać taką, która nie osiąga pełnej sprawności fizycznej lub psychicznej, co wyraźnie utrudnia wykonanie czynności życia codziennego, relacje w rodzinie, korzystanie z różnych form wypoczynku czy udział w życiu społecznym lub zawodowym. Należy podkreślić, że niepełnosprawność jedynie zmniejsza możliwości człowieka, rzadko uniemożliwiając prowadzenie życia zgodnie ze zdolnościami. Jednak niepełnosprawność ma wiele konsekwencji i problemów medycznych, psychologicznych, społecznych i zawodowych. Z powodu niepełnosprawności warunki życia osoby o specjalnych potrzebach ulegają zwykle pogorszeniu na skutek izolacji i dyskryminacji społecznej[1].

Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) wprowadza następujące pojęcia niepełnosprawności, uwzględniające stan zdrowia człowieka:

– niesprawność (*impairment*) – każda utrata sprawności lub nieprawidłowość w budowie czy funkcjonowaniu organizmu pod względem psychologicznym, psychofizycznym lub anatomicznym;
– niepełnosprawność (*disability*) – każde ograniczenie lub niemożność (wynikające z niesprawności) prowadzenia aktywnego życia w sposób lub w zakresie uznawanym za typowe dla człowieka;
– ograniczenia w pełnieniu ról społecznych (*handicap*) – ułomność określonej osoby wynikająca z niesprawności lub niepełnosprawności, ograniczająca lub uniemożliwiająca pełną realizację roli społecznej odpowiadającej wiekowi, płci oraz zgodnej ze społecznymi i kulturowymi uwarunkowaniami.

Zgodnie z treścią Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych w Polsce ustala się trzy stopnie niepełnosprawności: znaczny, umiarkowany i lekki.

Niepełnosprawność nie powinna być rozumiana jako rezultat określonych dysfunkcji, ale raczej jako wynik barier społecznych, ekonomicznych i technicznych, jakie napotyka osoba niepełnosprawna w środowisku fizycznym. Jednocześnie formy pomocy i zakres przystosowawczy przewidziany w celu wyrównywania szans osób niepełnosprawnych nie mogą być traktowane jako dyskryminacja pełnosprawnych obywateli[2].

Zaznaczyć należy, że kwestie zarówno współuczestnictwa w życiu społecznym osób niepełnosprawnych oraz uwrażliwienie na ich problemy, jak i eliminacja barier natury fizycznej są na świecie postrzegane w sposób bardzo zróżnicowany, będąc w zasadzie zależne od ogólnego rozwoju społecznego oraz gospodarczego poszczególnych społeczeństw i krajów[3].

---

[1] K. Chojnacki, *Turystyka osób niepełnosprawnych jako forma rehabilitacji fizycznej, psychicznej i społecznej*, Wydawnictwo AWF, Kraków 2007, s. 7.

[2] Z. Błądek, *Hotele bez barier*, Palladium Architekci Błądek Manikowski, Poznań 2003, s. 11.

[3] W. Kurek (red.), *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 137, 141.

Osoby niepełnosprawne stanowią ok. 10% populacji Polski. Raport OSSATE 2006 podawał, że na świecie żyje ponad 600 mln osób niepełnosprawnych, a w Unii Europejskiej około 45 mln[4]. Zatem co dziesiąty mieszkaniec UE ma orzeczony mniejszy lub większy stopień niepełnosprawności, a ich liczba przewyższa ogólną liczbę ludności w Polsce lub w Hiszpanii. Świadczy to o skali problemu społecznego, który rozwiązać powinno państwo. Tworzenie praw, przywilejów dla osób niepełnosprawnych jest obowiązkiem rozwijającego się społeczeństwa. Oznacza to równy dostęp do wszystkich dóbr publicznych, tj. służby zdrowia, edukacji, rynku pracy, a także rozrywki, sportu, rekreacji i turystyki.

Uchwalona 1 sierpnia 1997 r. przez Sejm RP *Karta praw osób niepełnosprawnych* to dokument potwierdzający równy dostęp Polaków z niepełnosprawnością do wszystkich praw i swobód obywatelskich istniejących w naszym kraju. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uznaje, że osoby niepełnosprawne, czyli osoby, których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych, zgodnie z normami prawnymi lub zwyczajowymi, mają prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać dyskryminacji.

3. Turystyka osób niepełnosprawnych

J. Swarbrooke i S. Horner dzielą turystów na dziewięć grup, cechujących się specyficznymi potrzebami, a co za tym idzie, formami ich zaspokajania. Są to: turyści z rodzinami, turyści o motywacji przyjemnościowej (hedonistycznej), turyści typu *back-packers*, turyści odwiedzający krewnych lub przyjaciół, turyści edukacyjni, turyści typu *snowbird*, turyści o motywacji religijnej i pielgrzymi, turyści uczestniczący w krótkich wyjazdach weekendowych oraz turyści niepełnosprawni[5].

Dostrzeżenie turystów niepełnosprawnych jako specyficznej grupy społecznej ma w Polsce stosunkowo krótką historię, bo sięgającą zaledwie lat 70. XX w., kiedy to rolę turystyki we wszechstronnym procesie rehabilitacji podkreślali wybitni profesorowie nauk medycznych: W. Dega, A. Hulek i M. Weiss[6].

Do grup niepełnosprawnych, które powinny być brane pod uwagę przy projektowaniu obiektów ogólnodostępnych, bazy hotelowej i innych obiektów bez barier, zalicza się: osoby poruszające się za pomocą sprzętów i urządzeń wspomagających, takich jak laski, kule, wózki inwalidzkie; osoby w podeszłym wieku; niewidomych i niedowidzących; głuchoniemych i niedosłyszących; osoby, które w wyniku choroby lub wypadku mają stałe lub czasowe trudności ruchowe, manualne, percepcyjne itp.; osoby cierpiące na różnego rodzaju uczulenia, fobie i inne.

---

[4] M. Milewska, *Turystyka osób niepełnosprawnych w Europie i Polsce*, [w:] A. Stasiak (red.), *Rola krajoznawstwa i turystyki w życiu osób niepełnosprawnych*, Wydawnictwo PTTK „Kraj", Warszawa 2008, s. 37.

[5] Opracowano na podstawie: J. Swarbrooke, S. Horner, *Consumer Behaviour in Tourism*, Butterwotth Heinemann, Oxford 2003, s. 29-38.

[6] J. Suprewicz, *Socjologia turystyki*, WSS-P w Lublinie, Lublin 2005, s. 239.

Dodatkowo należy uwzględniać potrzeby osób z wózkami dziecięcymi, kobiet w ciąży i osób obarczonych ciężarami.

Poza grupą osób dotkliwie poszkodowanych i w związku z tym poruszających się na wózkach inwalidzkich, istnieje wiele mniej zauważalnych grup niepełnosprawnych, których bariery techniczne są marginalizowane. Jednak międzynarodowy znak symbolizujący osobę niepełnosprawną korzystającą z wózka inwalidzkiego (*The International Symbol of Access*) w pewnym sensie akcentuje tę grupę niepełnosprawności w sposób szczególny[7].

Przegląd publikacji i raportów, analiza aktów prawnych oraz prowadzone badania pozwalają na sformułowanie następujących wniosków dotyczących turystyki osób niepełnosprawnych:

– uznaje się powszechnie podstawowe funkcje turystyki korzystnie wpływające na osoby o różnych rodzajach niepełnosprawności, tzn. funkcje rekreacyjne, edukacyjne i integracyjne;
– najważniejszym zadaniem turystyki osób niepełnosprawnych jest rehabilitacja, jako połączenie wszystkich form i funkcji uzdrawiania, tzn. medycznej, społecznej i zawodowej;
– wysiłek fizyczny związany ze zwiedzaniem, przemieszczaniem się oraz inne czynności związane z uprawianiem turystyki stanowią zestaw ćwiczeń, które poprawiają stan zdrowia, samopoczucie oraz rozwój osoby niepełnosprawnej;
– pomimo szczegółowo interpretowanego pojęcia niepełnosprawności w Polsce, a także istnienia wielu aktów prawnych pozwalających na godne życie w kraju osób niepełnosprawnych, nadal występują problemy nie tylko z branżą turystyczną, ale także z zatrudnieniem i dyskryminacją; można ponadto stwierdzić, że o dostępności usług turystycznych w jej różnorodnych formach decydują zarówno stopień oraz rodzaj schorzenia, także jak i sytuacja materialna osoby niepełnosprawnej;
– ograniczeniami dostępu do turystyki osób niepełnosprawnych są bariery: ekonomiczne, architektoniczne, psychologiczne i fizyczne.

W praktyce najczęściej występującymi problemami związanymi z turystyką osób niepełnosprawnych są:

– deficyt ofert skierowanych do tego segmentu turystów, będący wynikiem braku bazy turystycznej przystosowanej do obsługi gości niepełnosprawnych oraz brak wiary przedstawicieli branży turystycznej o osiągnięciu zadowalającego popytu na tego typu usługi i opłacalność ewentualnych inwestycji;
– bierna polityka turystyczna państwa, szczególnie turystyki dla osób niepełnosprawnych;
– nienależyty stan przygotowania kadry turystycznej obsługującej osoby niepełnosprawne, przejawiający się brakiem wiedzy o specyfice schorzeń potencjalnych turystów, ale także brakiem empatii lub – co także występuje – swoistą nadgor-

[7] Z. Błądek, wyd. cyt. s. 19.

liwością i nadopiekuńczością, źle odbieranymi przez część osób niepełnosprawnych;
– luki informacyjne w zakresie turystyki bez barier, komunikacji, przystosowania obiektów zabytkowych, gastronomicznych, atrakcji turystycznych;
– postrzeganie niepełnosprawności – o czym już wspomniano – przede wszystkim w wymiarze dysfunkcji narządów ruchu, pomijając potrzeby osób niewidzących (karta menu czy opis zabytku pisany alfabetem Braille'a lub dźwiękowy informator o atrakcji turystycznej) lub niesłyszących (przygotowanie pilotów i przewodników operujących językiem migowym).

4. Udostępnienie obiektów i atrakcji turystycznych w powiecie jeleniogórskim dla osób niepełnosprawnych

Jeżeli za kryterium przystosowania obiektu na potrzeby osób niepełnosprawnych przyjmuje się jednoczesne spełnienie trzech warunków[8]:
– obiekt jest dostępny dla poruszających się na wózku – wejście z terenu bez schodów, wszystkie drzwi na drodze do pokoju mają co najmniej 80 cm, do WC można wjechać i zamknąć drzwi,
– obiekt jest dostępny dla poruszających się na protezach lub o kulach – wejście ma do 5 stopni, stopień ma wysokość do 17 cm, są poręcze,
– obiekt z ułatwieniami dla niewidomych – przynajmniej jedno ułatwienie: dźwięk, chropowatość schodów, wypukłe numery drzwi,

to w powiecie jeleniogórskim było tylko 5 takich obiektów noclegowych i 3 gastronomiczne. Kryterium tego nie spełniły żadne biura turystyczne, przedsiębiorstwa transportowe, ośrodki kulturalne i sportowo-rekreacyjne oraz parki.

Można jednak zauważyć pewien postęp, a wiele organizacji i instytucji z terenu powiatu jeleniogórskiego realizuje działania zwiększające ich dostępność dla osób niepełnosprawnych.

Przykładem jest m.in. Karkonoski Park Narodowy (KPN). Teren KPN przy średniej gęstości szlaków 2,1 km/km^2 (długość szlaków 117,6 km) i znacznym zagęszczeniu obiektów infrastruktury turystycznej (wyciągów krzesełkowych, schronisk) jest udostępniany osobom o lekkim i umiarkowanym stopniu niepełnosprawności. Aktywność władz Parku w tym zakresie sprowadza się do dwóch działań:
– mających na celu przystosowanie lub stworzenie infrastruktury turystycznej dostosowanej do osób niepełnosprawnych,
– edukacji osób niepełnosprawnych w zakresie walorów KPN.

Na terenie KPN przebudowano dwa szlaki na potrzeby osób niepełnosprawnych. Pierwszym z nich była wytyczona w 2000 r. ścieżka przyrodnicza do wodospadu Szklarki, a jej koszt wyniósł 200 tys. zł. Było to pierwsze tego rodzaju przedsięwzię-

[8] Opracowano na podstawie: *Informator (nie)pełnosprawnego turysty*, Wydawnictwo PTTK „Kraj", Warszawa 2008.

cie realizowane w polskich górach. Ścieżka ta została przystosowana dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich. Rocznie korzysta z niej ok. 1500 osób na wózkach. Drugi szlak prowadzi z Kopy do Domu Śląskiego. Szlak ten przebudowano w 2009 r. Jego długość wynosi 1250 m. Koszt tej inwestycji to 2,5 mln zł, z czego 610 tys. pochodziło ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON). Jest to pierwsza ścieżka wysokogórska przystosowana dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich, niedowidzących i niewidomych, w całości przebiegająca w piętrze subalpejskim. Nawierzchnia ścieżki została wykonana z naturalnych materiałów, głównie kruszywa granitowego wzmocnionego dodatkowo siatką. Zamontowano barierki z uchwytami, planowane jest przygotowanie napisów informacyjnych pismem Braille'a.

Wyniki badań sondażowych, przeprowadzonych metodą wywiadu zogniskowanego w Karkonoskim Sejmiku Osób Niepełnosprawnych i na Warsztatach Terapii Zajęciowej, pokazują, że spośród osób, które miały okazję odwiedzić otwarty w czerwcu 2010 r. szlak turystyczny dla osób niepełnosprawnych w KPN, tylko jedna uznała, że szlak ten nie odpowiada potrzebom osób niepełnosprawnych. Osoba ta ma znaczny stopień niepełnosprawności ruchowej.

Oprócz wymienionych inwestycji przeprowadzono drobne prace na „Drodze pod reglami" w Jagniątkowie i „Drodze Urszuli" w Karpaczu, które pozwoliły na ich udostępnienie osobom na wózkach inwalidzkich. Zniwelowano takie bariery, jak: wystające przepusty powierzchniowe, ubytki w nawierzchni, nierówne nawierzchnie mostów itp.

Edukacyjno-integracyjny program 3×Park realizowany jest wraz z nauczycielami ze szkół specjalnych oraz liderami Warsztatów Terapii Zajęciowej. Trzy części programu to: prelekcja o KPN i Karkonoszach, zajęcia terenowe na wybranej ścieżce dydaktycznej, wyjazd do Parku i jego zwiedzanie po czeskiej stronie.

W Jeleniej Górze opracowano dwie trasy turystyczne dla osób niepełnosprawnych – Mały Jeleniogórski Szlak Śródmiejski (5 km), prowadzący wokół najważniejszych zabytków zlokalizowanych w centrum miasta, i Duży Jeleniogórski Trakt Śródmiejski (20 km), biegnący od Jeleniej Góry do Cieplic, Sobieszowa i Jagniątkowa. Jednak na obydwu trasach pojawiają się liczne bariery architektoniczne, takie jak nierówna nawierzchnia utrudniająca przejazd wózkiem inwalidzkim, brak podjazdów, strome stopnie. Niestety, jeden z najcenniejszych obiektów zlokalizowanych na Trakcie – zamek Chojnik – jest niedostępny dla osób niepełnosprawnych.

W maju 2010 r. w ramach realizowanego projektu „Karkonosze dla wszystkich" Karkonoski Sejmik Osób Niepełnosprawnych wraz z czeskim stowarzyszeniem No Limits o.s., Związkiem Gmin Karkonoskich oraz Studenckim Kołem Naukowym Turystyki przy Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu przebadał szlaki turystyczne i atrakcje znajdujące się po polskiej stronie Karkonoszy. Zgromadzone materiały podzielono na trzy grupy: szlaki turystyczne, atrakcje turystyczne, turystyka wyczynowa. Opisano i oceniono pod względem dostępności dla osób niepełnosprawnych 9 tras turystycznych, 5 atrakcji turystycznych i 3 postaci turystyki wy-

czynowej: narciarstwo, kolarstwo i wspinaczkę skałkową. Od 2007 r. w Karkonoszach prowadzona jest szkoła narciarska dla osób niepełnosprawnych, w której instruktorem jest polski paraolimpijczyk. Po zakończeniu szkolenia osoby niepełnosprawne są w stanie korzystać ze stoków narciarskich o umiarkowanej skali trudności, czyli tras niebieskich i czerwonych, używając takiego sprzętu narciarskiego, jak monoski, narty czy kulonarty. Trasy rowerowe wytyczone w otulinie Karkonoszy umożliwiają uprawianie tego sportu przez osoby niepełnosprawne. Znalazło to oficjalne potwierdzenie w organizowanym w maju 2010 r. jednym z etapów cyklicznego Kolarskiego Pucharu Polski Niepełnosprawnych. Na trasie z Cieplic do Podgórzyna zawodnicy konkurowali w trzech kategoriach: rower klasyczny, handbike – rowery napędzane siłą rąk oraz open dla osób z porażeniem mózgowym. Na terenie Rudawskiego Parku Krajobrazowego prowadzone są obozy rehabilitacyjno-wspinaczkowe organizowane przez Fundację Czarodziejska Góra, mającą swoją siedzibę w gminie Janowice Wielkie. W programie umieszczono wspinaczkę skałkową, edukację ekologiczną, zajęcia z historii sztuki. W czasie wspinaczki osobom z autyzmem, niedosłyszącym oraz z niepełnosprawnością fizyczną towarzyszą instruktorzy, którzy wspinają się na niezależnych linach i są w stanie wskazać miejsce na postawienie stopy czy uchwyt na rękę.

Podkreślić należy, że wiele inwestycji i programów dla osób niepełnosprawnych w naszym kraju nigdy by nie powstało, gdyby nie przystąpienie Polski do Unii Europejskiej. Wsparcie unijne nie sprowadzało się wyłącznie do przekazywania środków finansowych, ale – co bardzo ważne – zmusiło do zmiany mentalności. Osoby niepełnosprawne łatwiej i odważniej zaczęły zabiegać o swoje prawa, a duża liczba instytucji uznała przełamywanie licznych barier za swój moralny obowiązek.

Do najważniejszych programów unijnych, których celem była poprawa sytuacji osób niepełnosprawnych można zaliczyć takie, jak[9]:

- DIADA – projekt o zasięgu europejskim, którego celem było szkolenie pracowników branży turystycznej przy zaangażowaniu osób niepełnosprawnych;
- OSSATE – kompleksowa obsługa turystyki dostępnej w Europie, polegający na promowaniu produkcji, dystrybucji oraz użytkowaniu cyfrowych usług informacyjnych;
- ENAT – Europejska Sieć Dostępnej Turystyki, promująca standardy jakościowe turystyki dla wszystkich w Europie;
- EU.FORME-UE – opracowanie programu szkoleń przygotowujących do identyfikacji potrzeb w zakresie osób niepełnosprawnych;
- EQUAL II – mający na celu tworzenie miejsc pracy w turystyce, z wykorzystaniem potencjału osób niepełnosprawnych;
- GASTFREUNDSCHAFT FÜR ALLE – szkolenia dla branży turystycznej, przygotowujące do obsługi gości niepełnosprawnych.

[9] Opracowano na podstawie: www.apintechcom, www.ossate.org, www.accessibletourism.org, www.euforie.net, www.equal-fairway.de, www.gastfreundschaft-fuer-alle.de (27.04.2012).

W ramach tych programów w powiecie jeleniogórskim przeprowadzono kilka projektów, m.in. „Turystyka dla wszystkich" (realizator PTTK), „Ofensywa jakości dla hoteli i pensjonatów" (realizator Karkonoska Agencja Rozwoju Regionalnego SA) oraz omawiany wcześniej „Karkonosze dla wszystkich".

5. Turystyka osób niepełnosprawnych w opinii jej uczestników

Największym problemem w badaniach osób niepełnosprawnych jest dotarcie do tej grupy. Część tych osób pozostaje zamknięta w domach, a badania prowadzone są wśród tych, których niepełnosprawność nie wykluczyła z życia społecznego. Należy więc podkreślić, że rzeczywistość jest gorsza niż obraz budowany na podstawie sondaży. Takim błędem są także obarczone wyniki poniższych badań.

Badania ankietowe przeprowadzone wśród 83 osób niepełnosprawnych zamieszkujących powiat jeleniogórski stanowiły próbę określenia poziomu uczestnictwa w ruchu turystycznej osób z różnymi schorzeniami i pozwoliły na sformułowanie kilku wniosków[10].

1. Obraz, który wyłonił się z badań, nie napawa optymizmem. Wprawdzie są już dostrzegane pewne zmiany wynikające z wdrażania programów walczących z wykluczeniem i mających na celu zmniejszanie barier w życiu różnych grup społecznych, jednak turystyka aktywna dla wielu osób niepełnosprawnych to wciąż sfera marzeń. Jeśli już realizowany jest wyjazd, to kosztem przełamywania licznych przeszkód natury zdrowotnej i finansowej. Wyjazdy organizowane są raz na kilka lat, ograniczają się do terenu kraju (stosunkowo najczęściej nad morze), mają charakter pasywny i zorganizowany. Deklarowany cel wyjazdów to wypoczynek i poprawa zdrowia. Grupą wiekową częściej wyjeżdżającą są osoby od 41. do 75. roku życia. Najpopularniejszymi środkami komunikacji są autokar i samochód, rzadziej kolej, a ze względu na dominację wyjazdów krajowych incydentalnie wskazywano na samolot.

2. Przynależność do wszelkich organizacji i stowarzyszeń zrzeszających osoby niepełnosprawne jest pozytywnie skorelowana z poziomem uczestnictwa i konsumpcji turystycznej. Zwiększa szanse uzyskania pomocy finansowej i organizacyjnej, ułatwia nawiązywanie kontaktu, dodaje pewności siebie i ciekawości otoczenia. Należy jednak podkreślić, że choć badani wywodzili się spośród członków tych organizacji, tylko połowa z nich wskazała, iż korzystała z ulg i uprawnień przy uprawianiu turystyki.

---

[10] Badanie zostało przeprowadzone przez studentów studiów stacjonarnych specjalności zarządzanie gospodarką turystyczną i hotelarstwem w ramach zajęć z przedmiotu elementy teorii konsumpcji pod kierunkiem autorki w maju 2011 r. Przeprowadzono je wśród członków organizacji i stowarzyszeń zrzeszających osoby niepełnosprawne z terenu miasta Jelenia Góra: Stowarzyszenia Karkonoski Klub Amazonek, Polskiego Stowarzyszenia Diabetyków, Polskiego Związku Głuchych, Warsztatów Terapii Zajęciowej, Polskiego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów.

3. Do podstawowych barier ograniczających udział w turystyce osoby niepełnosprawne zaliczyły przede wszystkim zbyt wysokie ceny imprez turystycznych (bariera ekonomiczna), dopiero na drugim miejscu sytuując swój zły stan zdrowia (bariera fizyczna) oraz niedostosowanie bazy turystycznej (bariera architektoniczna). Wskazywano na nieprzystosowanie pokoi i łazienek, brak pochylni wjazdowych, drzwi otwieranych automatycznie i wind. Zbyt wysoka cena wyjazdu oraz niski poziom aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych nie pozwalają na korzystanie z bazy turystycznej wyższej kategorii, która ze względu na swój standard jest przystosowana do potrzeb tej grupy. Najczęściej wybieranymi obiektami są ośrodki wczasowe i sanatoryjne.

4. W powiecie jeleniogórskim brakuje oferty i informacji turystycznej przygotowanej specjalnie na potrzeby osób niepełnosprawnych, nie ma też specjalnych biur podróży i przygotowanych przewodników, dlatego większość z organizatorów tych wyjazdów to stowarzyszenia i organizacje lub rodzina i znajomi.

5. Turystyka, zaliczana do jednej z ważniejszych form rehabilitacji, nie jest jeszcze w dostatecznym stopniu wykorzystywana przez osoby niepełnosprawne. Dzieje się tak pomimo różnorodnych aktów prawnych i wprowadzanych ułatwień organizacyjnych. Należy jednak podkreślić, że powstawanie stowarzyszeń osób niepełnosprawnych oraz fundacji zwiększa szanse wzrostu aktywności turystycznej tej pokrzywdzonej przez los grupy, wprowadzając dofinansowania wyjazdów i – co bardzo istotne – promując walory udziału w ruchu turystycznym.

6. Podsumowanie

Likwidowanie barier architektonicznych, niepoparte ożywianiem popytu oraz wzrostem wydatków pomocowych, nie spowoduje wzrostu udziału w turystyce osób niepełnosprawnych, ale będzie jedynie świadectwem przystosowania właścicieli obiektów turystycznych do wymogów prawnych. Utrzyma się dominujący model kojarzenia wyjazdów turystycznych osób niepełnosprawnych z pobytem w sanatorium, przy braku promocji turystyki jako formy aktywności życiowej. Pogłębiający się kryzys finansów publicznych odsuwa w czasie postęp w tym zakresie. Znajduje to potwierdzenie w Powiatowej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2011-2014 przygotowanej dla powiatu jeleniogórskiego, gdzie w celu strategicznym 2 zatytułowanym „Poprawa jakości życia osób niepełnosprawnych" wskazuje się na systematyczny spadek środków na rehabilitację społeczną przekazywanych przez PFRON, pokładając nadzieje w środkach płynących z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach projektu systemowego „Stawiam na aktywność", z którego sfinansowano m.in. udział w turnusach rehabilitacyjnych dla 40 uczestników projektu.

Literatura

Błądek Z., *Hotele bez barier*, Palladium Architekci Błądek Manikowski, Poznań 2003.
Chojnacki K., *Turystyka osób niepełnosprawnych jako forma rehabilitacji fizycznej, psychicznej i społecznej*, Wydawnictwo AWF, Kraków 2007.
Informator (nie)pełnosprawnego turysty, Wydawnictwo PTTK „Kraj", Warszawa 2008.
Kurek W. (red.), *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
Milewska M., *Turystyka osób niepełnosprawnych w Europie i Polsce*, [w:] A. Stasiak (red.), *Rola krajoznawstwa i turystyki w życiu osób niepełnosprawnych*, Wydawnictwo PTTK „Kraj", Warszawa 2008.
Suprewicz J., *Socjologia turystyki*, WSS-P w Lublinie, Lublin 2005.
Swarbrooke J., Horner S., *Consumer Behaviour in Tourism*, Butterworth Heinemann, Oxford 2003.

Źródła internetowe

www.accessibletourism.org.
www.apintechcom.
www.equal-fairway.de.
www.euforie.net.
www.gastfreundschaft-fuer-alle.de.
www.ossate.org.

SELECTED ASPECTS OF THE TOURISM OF THE DISABLED IN JELENIA GÓRA DISTRICT

Summary: Participation in tourism plays an important humanistic role, facilitating an individual in both vertical and horizontal development. Such an approach refers mainly to tourism of the disabled. Even though the research indicates that a lot of institutions and schemes in Poland tries to activate this group of citizens, however, comparing to Western Europe certain exclusion is still noticeable. Similar phenomena are observed in Jelenia Góra district where activities focused on offering certain objects and tourist attractions for the disabled are carried out. Nevertheless, the research covering this particular group of people reveals an unsatisfactory level of tourism function implementation due to the existing obstacles, mainly economic ones, but also architectural as well as – which constitutes a significant problem – psychological and mental barriers.

Keywords: tourism, the disabled, function, barriers.